

State Policy of Restrictions in the Sphere of Mass Communication under the Martial Law

UDC: 351:659.3:316.77

DOI: <https://doi.org/10.15421/152503>**Sheburenkov Oleksandr**Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0007-5816-5720>, sheburena@ukr.net*National University "Chernihiv Polytechnic" (Chernihiv, Ukraine)*

Abstract

Relevance. The article examines the legislative framework as a tool of state regulatory policy targeting the institution of mass communication during the Russian-Ukrainian war. It explores the impact of restrictive measures on media activities and mass communication and investigates the attitudes of the media community and the public toward these restrictions.

The purpose of the study is to examine the mechanisms of restrictive legislation as an instrument of state regulation of mass media under crisis conditions and to evaluate the perceptions, and feedback of the regulated entities.

Results. The findings reveal that the state actively implemented practices to restrict the functioning of the information space and regulate communication relationships to ensure national security. These restrictions targeted both the media sector and individual communication.

However, despite the extensive scope of these measures, the state's regulatory potential was not fully utilized. While the restrictions were justified by the exigencies of martial law, a significant segment of society perceives them as limitations on rights and freedoms. Media representatives, in particular, hold the most critical stance, citing evidence of state censorship. Simultaneously, the media have adopted self-censorship and self-restriction practices.

The study highlights a consistent correlation between social sentiment and the duration of the conflict, with prolonged conflict contributing to a proportional deterioration in public mood. A similar trend was observed among members of the media community.

Conclusions. The study underscores the necessity of enhancing information policy by clearly defining the boundaries of restrictions, adhering to international standards, and engaging civil society and media representatives in shaping state communication strategies. The findings also emphasize the importance of active collaboration with civil society institutions to legitimize government decisions.

Keywords: state policy, mass communication, martial law, information restrictions, freedom of speech, censorship, national security

Державна політика обмежень у сфері масової комунікації в умовах воєнного стану

Шебуренков Олександр*Національний Університет «Чернігівська Політехніка» (Чернігів, Україна)*

Анотація

Актуальність. У статті здійснено аналіз законодавчої бази як інструменту державної регуляторної політики спрямованої на інститут масової комунікації в умовах російсько-української війни. Розглянуто вплив обмежувальних заходів на діяльність медіа і масову комунікацію, а також досліджено ставлення медіаспільноти та громадськості до цих обмежень.

Мета дослідження полягає в дослідженні обмежувальних механізмів законодавства, як інструменту державного регулювання масмедіа в кризових умовах, та оцінці сприйняття та зворотної реакції об'єктів регулювання.

Результати. Проведене дослідження показало, що держава активно застосовувала практики обмеження функціонування інформаційного простору та регулювання комунікаційних відносин задля забезпечення національної безпеки. Обмеження були спрямовані, як на медіа галузь так і на індивідуальну комунікацію.

Проте попри широке коло обмежень державний регуляторний потенціал був використаний не повною мірою. Попри обґрунтованість обмежень умовами воєнного стану, значна частина суспільства сприймає їх як обмеження прав і свобод. Найбільш критичну позицію щодо обмежень займають представники медіа, які вказують на наявність у них ознак державної цензури. Разом з цим медіа вдаються до самоцензури і самообмеження.

Зміна соціальних настроїв продемонструвала стійкий зв'язок з тривалістю конфлікту. Погіршення соціальних настроїв прямо пропорційне тривалості конфлікту. Аналогічну тенденцію продемонстрували настрої представників медіа спільноти.

Висновки. За результатами дослідження визначено необхідність подальшого вдосконалення інформаційної політики, зокрема через чітке окреслення меж обмежень, дотримання міжнародних стандартів та залучення громадянського суспільства і представників медіа до формування державної стратегії у сфері комунікацій. Визначено важливість активної взаємодії з інститутами громадянського суспільства для легітимізації рішень влади.

Ключові слова: державна політика, масова комунікація, воєнний стан, інформаційні обмеження, свобода слова, цензура, національна безпека

Стаття надійшла / Article arrived: 07.01.2025

Схвалено до друку / Accepted: 04.03.2025

Вступ.

Проблема неконтрольованого функціонування масмедіа та їхнього впливу на суспільство набуває особливої актуальності в періоди політичних криз і воєн. Тож питання інформаційної політики держави в умовах воєнного стану потребує подальшого вивчення і розроблення ефективних механізмів забезпечення активної та ефективної комунікації з інститутами громадянського суспільства, а також організації протидії інформаційним загрозам. З метою запобігання й мінімізації негативного впливу деструктивної пропаганди держава запроваджує обмежувальні заходи, спрямовані на гарантування інформаційної безпеки та захист інформаційного простору. Зміст і форми таких заходів визначаються поточними обставинами. При цьому держава стикається з викликом дотримання демократичних засад управління в умовах посилення контролю за медійним простором та обмеження конституційних прав і свобод громадян.

У мирний час державна регуляторна політика у сфері медіа спрямована на досягнення політичних або економічних цілей, а також на забезпечення конституційних прав і свобод громадян. Заходи, до яких вона вдається в умовах війни, покликані забезпечити інформаційну безпеку через обмеження інформаційного впливу ворога та стабілізацію суспільно-політичних настроїв і психологічний захист населення. Незважаючи на очевидну мету, такі дії часто зроджують недовіру з боку політичних опонентів, які сприймають їх як політичні, а не спрямовані на воєнні цілі (Lasswell, 2013, с. 46). Це провокує внутрішньополітичне протистояння та змушує державу посилювати обмеження, щоб, окрім протидії деструктивній пропаганді, тримати під контролем внутрішньополітичну ситуацію. Унаслідок зростає незадоволення як з боку медіа, які опиняються під дією жорстких обмежень, так і серед населення, яке починає сприймати дії держави не як заходи захисту, а як прояв внутрішньої цензури.

Попри широке дослідження різних аспектів державної комунікації, зокрема й таких її видів, як кризова комунікація та комунікація в умовах війни, постійна поява і розвиток так званих цифрових медіа ставлять перед державами по всьому світові нові виклики, що стосуються регулювання нового комунікаційного середовища і простору.

Мета дослідження дослідити обмежувальні механізми українського законодавства в інформаційній політиці, і їх використання в умовах воєнного стану та визначити подальші шляхи їх вдосконалення. Для досягнення цієї

мети автор ставить такі завдання: проаналізувати нормативно-правову базу обмежень у сфері масової комунікації, запроваджених державними органами влади в умовах воєнного стану, а також оцінити ставлення суб'єктів регулювання до цих заходів.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема організації та функціонування державної політики в галузі масової комунікації в умовах війни не раз привертала увагу дослідників різних країн. Особливий сплеск зацікавленості до цього питання спостерігався під час і після світових воєн. Серед зарубіжних авторів, що вивчали різні аспекти проблеми, варто назвати Гарольда Лассуела (Lasswell, 2013) праці якого стосуються організації державного апарату управління внутрішніми і зовнішніми комунікаціями під час війни; Волтера Ліппмана (Lipman, 2023) та Вільяма Албіга (1939), які досліджували чинники, що впливають на формування суспільної думки; Жака Еллюля (Ellul, 1973), Леонарда Доба (Doob, 1935) й Пітера Померанцева (Pomerantsev, 2020), розвідки яких спрямовані, серед іншого, на вивчення контрпропаганди як механізму обмежень, покликаних протидіяти пропаганді. Праці цих дослідників сьогодні вже стали своєрідною класикою, а їхні результати використовують як методологічну основу для формування державної інформаційної політики. Вивченню різних аспектів державної інформаційної політики присвячені дослідження низки українських науковців.

Серед питань, які перебувають у фокусі досліджень Г. Почепцова (2016) і стосуються нашої теми, є комунікація, управління суспільною думкою, інформаційні війни, національна безпека. Ж. Денисюк (2021), Л. Макаренко (2022), О. Шиманова-Стефанишин (2022), Н. Липовська (2024) та К. Сахарова (2024) вивчають стратегічну комунікацію, зокрема і в контексті державної інформаційної політики й інформаційних війн. Л. Імбіровська-Сиваківська (2019) та О. Ніцевич (2024) досліджують правове регулювання медіа під час збройних конфліктів. І. Золочевський (2009) розглядає питання класифікації обмежень. Демократичності обмежень присвячені роботи І. Гаврада (2006), О. Білоскурської (2022). В. Цимбалюк (2023) вивчає аспект взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах воєнного стану. Д. Мілошова (2017) аналізує досвід запровадження обмежень в європейських країнах. Б. Бернاردський (2013) й І. Жовтенко (2022) досліджують такий вид обмежень, як перлюстрація. В. Ворожко (2021) висвітлює історію військової цензури.

Результати дослідження.

Основним інструментом державного впливу на громадян є законодавчі та підзаконні акти, які, зокрема, регулюють режим виготовлення, зберігання, використання і поширення інформації. Держава також встановлює спеціальні умови та обмеження в цій галузі, окреслені обставинами, такими як воєнний стан. Це дає змогу розглядати такі заходи як штучний бар'єр, що встановлюється між різними суб'єктами та об'єктами масової комунікації.

У контексті змін державного регулювання інформаційної галузі в умовах війни необхідно проаналізувати ті законодавчі акти, що вступають у дію або набувають особливої ваги на час правового режиму воєнного стану. До них належать Конституція України, Закони України «Про правовий режим воєнного стану» (2015), «Про критичну інфраструктуру» (2021), «Про оборону» (1991), «Про інформацію» (1992), «Про доступ до публічної інформації» (2011), «Про медіа» (2022), «Про державну таємницю» (1994), укази Президента України, рішення РНБОУ, постанови Кабінету Міністрів України, накази Верховної Ради України та профільних державних установ, які регулюють окремі аспекти діяльності.

Деякі види обмежень, що накладаються на поширення певних видів інформації, передбачені також спеціальними галузевими законами, постановами або рішеннями. Так, Закон України «Про кінематографію» (1998) забороняє розповсюджувати і демонструвати фільми, що містять популяризацію органів держави-агресора, радянських органів державної безпеки. Закон України «Про культуру» (2010) обмежує на території України публічне виконання, показ, демонстрацію або сповіщення фонограм, відеограм та музичних кліпів, що здійснені співаком (співачкою), який є або був у будь-який період після 1991 року громадянином держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, окремою постановою врегулювала питання захисту інформації, яка в умовах воєнного стану може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, зокрема щодо об'єктів критичної інфраструктури.

Покарання за порушення обмежень, пов'язаних із правовим режимом воєнного стану, передбачені Кримінальним кодексом України (2001).

Розгляд обмеження прав і свобод громадян слід розпочинати з визначення їхнього обсягу та меж. У другому абзаці статті 3 Конституції

України зазначено, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (Конституція України, 1996). Це ставить питання: чи залишається держава, яка діє в умовах обмежень конституційних прав і свобод, як це передбачено статтею 1 Конституції України (1996), демократичною, соціальною і правовою? І головне – чи громадяни й надалі сприймають її такою?

Запровадження обмежень, зумовлених агресією Російської Федерації, санкціонується Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» (2022), який де-юре ініціює процедуру обмежень прав і свобод громадян. У частині 3 Указу зазначено: «У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України “Про правовий режим воєнного стану”» (Про введення воєнного стану в Україні, 2022).

Слід зазначити, що передбачені Указом Президента обмеження статей 31 і 34 обмежують дію статей 9 і 10 Європейської конвенції з прав людини (1950) та статей 19-20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966). Вказані статті Конституції України (1996) гарантують таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Доступ до міжособистісної комунікації підпадає під визначення такого виду обмежень, як перлюстрація (Жовтенко, & Богиніч, 2022, с. 87). Також у Верховній Раді України зареєстровано законопроект № 12294 від 06.12.2024 (Про внесення змін, 2024), яким запропоновано внести зміни до Закону України «Про поштовий зв'язок» (2022) та Кримінально-процесуального кодексу України (2001). Ці зміни значно розширюють перелік кореспонденції і засобів міжособистого спілкування, до яких пропонується надати доступ представникам силових відомств, а саме: листи, поштові картки, дрібні пакети, мішки «М», адресна поштова розсилка, відправлення для сліпих, посылка, відправлення EMS, інші матеріальні носії передавання інформації між особами (Про внесення змін, 2024).

Тут варто звернути увагу, що стаття 306 Цивільного кодексу визнає право на таємницю кореспонденції, а порушення таємниці кореспонденції може бути дозволено судом лише у випадках, передбачених законом, з метою запобігання кримінальному правопорушенню чи під час кримінального провадження, якщо

іншими способами одержати інформацію неможливо (Цивільний кодекс України, 2003).

Водночас обмеження, такі як перлюстрація, введені Указом Президента, можна трактувати як один із видів цензури, а українське законодавство містить її пряму заборону. Абзац 3 статті 15 Конституції України (1996) чітко забороняє цензуру. Частина 3 статті 4 Закону України «Про медіа» (2022) також констатує, що цензура заборонена. Стаття 24 Закону України «Про інформацію» (1992) містить заборону цензури та втручання в професійну діяльність журналістів і медіа.

Абзац 2 статті 34 Конституції України (1996) визначає, що «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і розповсюджувати інформацію усно, письмово або іншим чином – на свій вибір». Однак абзац 3 статті 34 попереджає, що «здійснення вказаних вище прав може бути обмежене законом». Причинами для таких обмежень можуть бути «інтереси національної безпеки, забезпечення територіальної цілісності та запобігання розголошенню конфіденційної інформації» (Конституція України, 1996).

Досліджуючи обмеження, введені державою на період дії воєнного стану, необхідно зважати на той факт, що українські та зарубіжні дослідники дають різні тлумачення терміна «цензура» (Золочевський, 2009, с. 4-5). Розбіжності у визначенні існують як в українських, так і в зарубіжних законодавчих актах (Мілошова, 2017, с. 57-58).

Стаття 17 Конституції України (1996) визначає захист інформаційної безпеки як одну з найважливіших функцій держави, що може бути використано як підстава для накладення обмежень на оприлюднення або поширення інформації. Проте, відповідно до статті 34 Конституції України (1996), усі такі обмеження можуть бути накладені виключно законом. Цей факт не раз було підкреслено в судових рішеннях, де розглядалися позови громадян щодо обмеження їхніх прав і свобод (Суд скасував відмову, 2024). Частина 2 статті 10 Європейської конвенції з прав людини (1950) також визначає, що здійснення свобод пов'язане з обов'язками та відповідальністю і може підлягати формальностям, умовам, обмеженням або санкціям. При цьому наголошується, що такі обмеження мають бути встановлені законом (Європейська конвенція, 1950).

Дотримання законності в питанні обмеження прав громадян – ключовий елемент, оскільки фундаментальною характеристикою діяльності державних інституцій є законність і нормативність, що має наслідком необхідність правової основи взаємодії органів державної

влади з інститутами громадянського суспільства (Цимбалюк, 2023, с. 49).

В українському законодавстві, окрім конституційних обмежень, є низка обмежувальних актів, положення яких за певних умов також можна трактувати як цензуру. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (2015), а саме пункт 11 статті 8, дає змогу регулювати роботу електронних комунікаційних мереж та/або послуг, поліграфічних підприємств, видавництва, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і медіа, а також забороняти роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого й колективного користування та передачу інформації через комп'ютерні мережі. Пункт 10 статті 9 цього самого Закону дає змогу не оприлюднювати проєкти актів органів місцевого самоврядування та військово-цивільних адміністрацій (Про правовий режим, 2015).

Розглядаючи детально суть і потенційні наслідки викладених вище обмежень, необхідно звернутися до Закону України «Про інформацію» (1992), оскільки в ньому визначаються такі важливі поняття, як цензура та масова інформація, обмеження якої передбачено шляхом регулювання роботи телерадіоцентрів, радіостанцій та медіа. Частина 1 статті 22 розділу III цього Закону (Про інформацію, 1992) визначає масову інформацію як інформацію, що поширюється з метою її доведення до необмеженого кола осіб. У свою чергу, стаття 24 забороняє цензуру та втручання в професійну діяльність журналістів і медіа (Про інформацію, 1992).

Цензура визначається як будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, суб'єкта у сфері медіа, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій іншій формі тиражуванню чи поширенню інформації (Про інформацію, 1992).

Крім того, забороняється (Про інформацію, 1992):

- втручання у професійну діяльність журналістів;
- контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації;
- замовчування суспільно необхідної інформації;
- накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб;
- поширення інформації про певних осіб чи заборона на критику суб'єктів владних повноважень, за винятком випадків, установлених законом.

Водночас частина 2 статті 6 Закону (Про інформацію, 1992) визнає право на обмеження інформації в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності та інших суспільно значущих потреб.

Задля недопущення цензури та зловживання свободою слова Законом України «Про медіа» (2022) передбачено спільне регулювання. Разом із цим стаття 36 Закону містить перелік обмежень щодо змісту інформації, яку заборонено поширювати на території України. До такої інформації належать заклики до:

- насильницької зміни, повалення конституційного ладу;
- розв'язування або ведення агресивної війни чи воєнного конфлікту;
- порушення територіальної цілісності України;
- ліквідації державної незалежності.

У контексті обмежень, що накладаються державою на діяльність у галузі масової інформації, окрему увагу варто приділити діяльності Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ), яка є органом, відповідальним за визначення стратегічних національних інтересів України в інформаційній сфері. Важливо зазначити, що діяльність РНБОУ у напрямку контролю за функціонуванням медіаринку розпочалася ще до початку широкомасштабної війни 2022 року. У цей період рішення РНБОУ, що накладали обмеження на сферу масової комунікації, реалізовувалися здебільшого через застосування персональних санкцій (Про рішення Ради, 2017). Однак після початку війни обмеження, санкціоновані РНБОУ, впроваджувалися не в межах санкційної політики, а в рамках централізованої стратегії державного впливу на медіаринок та протидії дезінформації (Про рішення Ради, 2022).

Поточна діяльність РНБОУ у цьому напрямі визначена Стратегією інформаційної безпеки, згідно з якою забезпечення інформаційної безпеки України є однією з найважливіших функцій держави (Про рішення Ради, 2021).

Органом, що здійснює регуляторні функції та контроль дотримання встановлених державою обмежень у сфері медіа, є Національна рада з питань телебачення та радіомовлення. Цей орган забезпечує нагляд за дотриманням законодавчих норм та застосовує відповідні заходи у разі їх порушення. Покарання за порушення обмежень, установлених державою щодо поширення певних видів інформації, визначені Кримінальним кодексом України, зокрема статтями 1141 та 1142 (Кримінальний кодекс України, 2001).

Історія свободи – це хроніка змінюваних цілей. Після досягнення певної форми

свободи вона може бути частково обмежена законами, судовими процедурами, втручанням адміністративної влади та громадською апатією. Оскільки цензурування – це конфліктний процес, будь-який його прояв знаходить негайний емоційний відгук у діях його противників (Albig, 1939, с. 241). Це говорить про те, що, запроваджуючи нормативно-правові акти, які обмежують будь-які права і свободи, важливо прораховувати як потенційне ставлення, так і реакцію суспільства на потенційні обмеження.

На початку повномасштабної війни такі заходи отримали широку підтримку серед населення. За даними дослідження Київського міжнародного інституту соціології (KMIC), станом на липень 2022 року 60 % українців підтримували активний державний контроль інформації в інтернет-джерелах, тоді як 30 % респондентів розглядали ці заходи як обмеження прав і свобод. Два роки активної державної політики в цьому напрямі призвели до зміни суспільної думки. На початок 2024 року рівень підтримки державного регулювання інформаційної сфери знизився до 44 %, тоді як частка тих, хто вважає ці обмеження порушенням прав і свобод, зросла до 49 % (Ставлення українців, 2024).

Подібна тенденція спостерігається і щодо довіри до інформаційного марафону «Єдині новини». Якщо у травні 2022 року 69 % українців довіряли марафону, а 12 % висловлювали недовіру, то на початок лютого 2024 року частка тих, хто довіряє, знизилася до 36 %, а тих, хто не довіряє, зросла до 47 % (Довіра телемарафону, 2024).

Від початку активної регуляції державою медіасередовища як реакція на такі дії намітилася тенденція використання механізму звернень громадян до різних гілок влади з вимогою скасувати рішення, спрямовані на обмеження роботи медіа, і покарати відповідальних за встановлення цензури. У зареєстрованих на сайті Президента електронних петиціях громадяни вимагали: «Розформувати Нацраду з телебачення і радіомовлення за порушення нею статті 15 Конституції України про заборону цензури в Україні», «Заборонити цензуру в Україні згідно зі статтею 15 Конституції України», скасувати заборону трансляції телеканалів і звертатися з іншими вимогами та зверненнями, зміст яких відповідає діям, спрямованим на обмеження прав і свобод (Електронні петиції, 2024).

За даними досліджень, станом на 2023 рік 69 % журналістів зазначали наявність державної цензури, а 67 % вказували на цензуру з боку власників медіа. Серед ключових форм цензури

називали такі аргументи: «у нас війна» – 57 %, «це в інтересах країни» – 44 %, «така позиція не популярна у суспільстві» – 29 %. Водночас 40 % журналістів вважали обмежену цензуру необхідною, а третина висловлювалася проти будь-яких форм цензури (Виклики для свободи слова, 2024, с. 19-20).

Статистичні дані щодо порушення свободи слова за 2019–2024 роки демонструють (рис. 1), що кількість порушень свободи слова в Україні, зафіксованих з початку широкомасштабної війни з боку України, істотно менша за ту, що фіксувалася у три попередні роки (Барометр свободи слова, 2024).

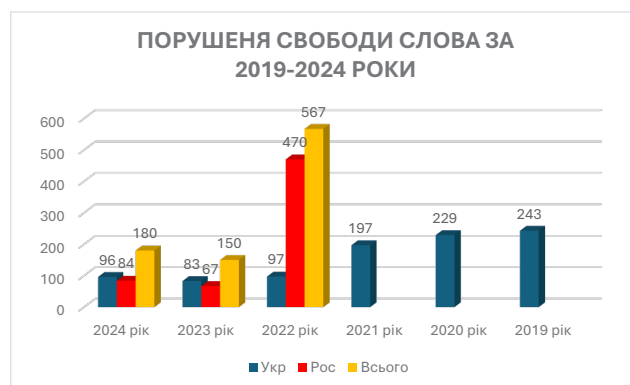

Рис. 1. Кількість порушень свободи слова, зафіксовані ГО «Інститут масової інформації» за 2019–2024 роки

Наведені вище дані демонструють стійку тенденцію до зміни суспільних настроїв у ставленні до державної політики обмежень у сфері свободи слова та масової комунікації із позитивних на негативні – як серед населення, так і серед журналістської спільноти.

З огляду на це необхідно констатувати: що довше тривають воєнні дії, то більшої актуальності набуває необхідність привести у відповідність до положень Конституції обмеження, до яких вдалася держава на час дії правового режиму воєнного стану. Гостро постає потреба вдосконалити інформаційну політику державних органів щодо обґрунтування та роз'яснення суті й масштабів запроваджених обмежень. Це сприятиме легітимізації ухвалених державою рішень, що, своєю чергою, забезпечить ширшу підтримку дій у цьому напрямі. Проводячи таку роботу, окрему увагу варто приділяти роз'ясненню відмінності між обмеженнями прав і свобод, спричиненими воєнним станом, обмеженнями мирного часу і поняттям «цензура». Зокрема, у суспільстві побутує широке розуміння поняття «цензура», яке часто розповсюджується на будь-які обмеження – як політичні, так і ті, що запроваджуються під час воєнних дій. При цьому поняття «цензура», яке розповсюджується на практики в тоталітарних суспільствах, екстраполюється й на обмеження в демократичних державах. Такий стан речей цілком закономірний, оскільки термін «цензура» набув широкого вжитку в характеристиках державних обмежень за часів війн. Проте є відмінність між посиленням

контролем за інформацією, обумовленим війною та правовим режимом воєнного стану, і цензурою мирного часу, головне завдання якої – обмежити політичну й ідеологічну діяльність у країні (у такому разі цензура спрямована передусім проти опозиційних сил). Варто також зазначити, що існують відмінності в підходах до встановлення обмежень, притаманні демократичним і тоталітарним режимам. У демократичних обмеження спрямовані передусім на збереження соціально-культурної злагоди та розвиток «самоцензурування», тоді як тоталітарні режими використовують цей інструмент для збереження й «консервації» політичного ладу (Мілошова, 2017, с. 57).

У запровадженні обмежувальних практик в Україні органам державної влади слід врахувати, що кордон між цензурою й названими вище обмеженнями доволі нечіткий. Такий стан речей може спричинювати як слухні нарікання з боку громадськості, що знаходить своє відображення в погіршенні суспільних настроїв, так і у спекуляціях та маніпуляціях на темі прав й узурпації влади.

Висновки.

Під час російсько-української війни галузь виготовлення і поширення інформації зазнала значного регуляторного впливу та обмежень з боку держави. Органи державної влади запровадили низку адміністративних заходів, спрямованих на посилення контролю за поширенням інформації як медіа, так і громадянами. Попри обґрунтованість таких заходів умовами воєнного стану, суспільство

сприймає їх неоднозначно. Значна частина громадян вбачає у цих обмеженнях посягання на права і свободи, часто ототожнюючи їх із проявами цензури. Це створює виклики для легітимності державної інформаційної політики та потребує посилення комунікації з боку влади.

Попри широке застосування обмежувальних практик, держава не сповна використала свій регуляторний потенціал. Зокрема, не було запроваджено економічних механізмів відповідальності для платформ спільного доступу, співрозмірних з обсягами їхніх доходів, замість орієнтації під час накладання штрафних санкцій на рівень мінімальної заробітної плати за порушення, визначені в Законі України «Про медіа». Також не було запроваджено їх обов'язкової реєстрації. Це значно обмежило ефективність протидії загрозам в інформаційній війні.

Оскільки медіа мають схильність нав'язувати свої погляди читачам, роботі з ними необхідно приділити особливу увагу. Вона має сконцентруватися на виявленні справжніх причин погіршення сприйняття представниками медіаспільноти ситуації зі свободою слова, яка на практиці демонструє зворотну тенденцію до кількості зареєстрованих в останні роки випадків порушень. Необхідно виявити, чи не є така ситуація екстраполяцією поглядів редакторів або власників медіа.

Окремої уваги заслуговує поширення суспільно чутливої інформації. Попри тимчасове

припинення публікації офіційної статистики щодо зменшення населення, зокрема через самогубства, держава не запровадила обмеження на поширення такої інформації у медіа, що могло слугувати запуском циркулярної реакції та призводити до збільшення кількості таких випадків.

Водночас варто зауважити, що, незважаючи на відсутність офіційних обмежень на висвітлення багатьох суспільно чутливих питань, медіа вдаються до самоцензури, використовуючи нейтральні формулювання або обираючи обережний підхід у висвітленні тем і подій, що можуть призвести до соціальної напруги чи негативно вплинути на міжнародний імідж держави. Це свідчить про відповідальність медіаспільноти та її прагнення мінімізувати соціальну напругу, підтримуючи інтереси держави.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати, що державна політика обмежень у сфері масової комунікації є необхідним інструментом забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. Однак вона потребує подальшого вдосконалення: чіткого визначення кола обмежень, їхньої відповідності Конституції України та міжнародним стандартам, а також прозорості та ефективності комунікації з громадськістю. Це дасть змогу зміцнити довіру суспільства й уникнути маніпуляцій на темі прав і свобод громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Барометр свободи слова. (2024). *Інститут масової інформації*. Відновлено з <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova>
- Бернадський, Б. В. (2013). Перлюстрація як метод забезпечення державної безпеки. *Правничий вісник Університету "КРОК"*, 15, 30-39. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2013_15_7
- Білокурська, О. В., & Федорчук, М. Д. (2022). Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*, 46, 7-18. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257802>
- Бондаренко, П., Печончик, Т., Сухарина, А., & Яворський, В. (2023). *Виклики для свободи слова та журналістів в умовах війни*. Відновлено з https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/05/freedomofspeechandjournalistsatwar_socialresearchua_web.pdf
- Ворожко, В. П. (2021). Радянська військова цензура у 1918-1920 рр. З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ. *Науковий журнал*, 1(55), 7-30. <https://doi.org/10.15407/vuchk2021.01.007>
- Гаврада, І. О. (2006). Цензура як прояв недемократичності державності державної політики України у сфері засобів масової інформації. *Політичний менеджмент*, 5, 95-106. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/RoMe_2006_5_11
- Денисюк, Ж. З. (2021). Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегій державної інформаційної політики. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*, 32(71), 46-51. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.2/08>
- Довіра телемарафону Єдині новини. (2024, Лютий 19). *Результати всеукраїнського опитування громадської думки. КМІС. 5-10 лютого 2024 року*. Відновлено з <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1369>
- Електронні петиції. (2024). *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. Відновлено з <https://petition.president.gov.ua/>
- Європейська конвенція з прав людини. (1950). (Зі змінами). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

- Жовтенко, І. М., & Богініч, І. О. (2022). Історія становлення та розвитку негласного отримання інформації з поштових відправлень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 4, 85-101. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.85-101>
- Золочевський, І. В. (2009). Аналіз визначень і класифікацій поняття "цензура" у вітчизняній науці й законодавчій практиці. *Проблеми законності*, 103(X), 3-8. Відновлено з <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2410>
- Імбіривська-Сиваківська, Л. А. (2019). Правове регулювання ЗМІ під час збройного конфлікту. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*, 45, 21-27. <https://doi.org/10.30970/vjo.2019.45.9975>
- Конституція України. (1996). (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Кримінальний кодекс України. (2001). (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Липовська, Н. А., & Сахарова, К. О. (2024). Стратегічні комунікації в умовах війни: публічноуправлінський аспект. *Наукові перспективи: журнал*, 6, 181-192. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-6\(48\)-181-192](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-6(48)-181-192)
- Макаренко, Л. П. (2022). Стратегічні комунікації як засіб запобігання та протидії інформаційним війнам. *Регіональні студії. Ужгородський національний університет*, 30, 75-81. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.13>
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. (1966). Відновлено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
- Мілошова, Д. Ю. (2017). Цензура та цензурування в Європі: історія та сучасність. *Соціально-політичні студії: наук. альманах*, 1, 56-61. Відновлено з <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c1cba96f-406e-40ff-84d1-3f365a607ab3/content>
- Ніщевич, О. В. (2024). Адміністративно-правове регулювання професійної діяльності журналістів та гарантій їх діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1(128), 177-182. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-177-182>
- Почепцов, Г. Г. (2016). Сенси і війни. Україна і Росія в інформаційній і смисловій війні. Київ: Києво-Могилянська академія.
- Про введення воєнного стану в Україні. № 64/2022. (2022, Лютий 24). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо приведення окремих його положень у відповідність з Законом України "Про поштовий зв'язок". (2024, Грудень 6). *Проект Закону України*. Відновлено з <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/45398>
- Про державну таємницю. (1994). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
- Про доступ до публічної інформації. (2011). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
- Про інформацію. (1992). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- Про кінематографію. (1998). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text>
- Про критичну інфраструктуру. (2021). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
- Про культуру. (2010). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
- Про медіа. (2022). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
- Про оборону. (1991). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
- Про поштовий зв'язок. (2022). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14#Text>
- Про правовий режим воєнного стану. (2015). *Закон України*. (Зі змінами). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року "Про Стратегію інформаційної безпеки". № 685/2021. (2021, Грудень 28). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану». № 152/2022. (2022, Березень 19). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>
- Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». № 133/2017. (2017, Травень 15). *Указ Президента України*. Відновлено з <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
- Ставлення українців до більш активного контролю державою інформації в інтернет-джерелах. (2024, Березень 5). *Результати всеукраїнського опитування громадської думки. КМІС. 17–23 лютого 2024 року*. Відновлено з <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1381&page=1>

- Суд скасував відмову прикордонної служби випустити чоловіка за кордон, перелічивши власні відповіді на питання, які поставив ЄСПЛ у скаргах на заборону виїзду. (2024). Відновлено з https://sud.ua/uk/news/publication/310420-sud-otmenil-otkaz-pogranichnoy-sluzhby-vypustit-muzhchynu-za-granitsu-perechisliv-sobstvennyye-otvety-na-voprosy-kotorye-postavil-espch-po-zhalobam-na-zapret-vyezda#google_vignette
- Цивільний кодекс України. (2003). Відновлено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- Цимбалюк, В. І. (2023). Взаємодія органів влади з інститутами громадянського суспільства: специфіка в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник національного авіаційного університету. Повітряне і космічне право*, 1, 46-54. Відновлено з http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2023_1_8
- Шиманова-Стефанишин, О. В. (2022). Політична комунікація в умовах воєнного стану в Україні: політологічний аналіз основних меседжів. *Регіональні студії*, 30, 112-117. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.19>
- Albig, W. (1939). *Public Opinion*. (1st ed.). New York, NY: McGraw-Hill Book Company inc.
- Doob, W. L. (1935). *Propaganda its technology and technique*. New York, NY: Henry Holt and Company.
- Ellul, J. (1973). *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. (Reprint of the 1965 ed.). New York, NY: Vintage books.
- Lasswell, D. H. (2013). *Propaganda Technique in the World War*. (reprint of the 1938). New York, NY: Martino Publishing Mansfield Centre, CT.
- Lipman, W. (2018). *Public Opinion*. Adanson Press, Middletown.
- Pomerantsev, P. (2019). *This Is Not Propaganda. Adventures in the War Against Reality*. London: Faber & Faber Limited.

REFERENCES

- Albig, W. (1939). *Public Opinion*. (1st ed.). New York, NY: McGraw-Hill Book Company inc.
- Attitude of Ukrainians to More Active State Control of Information in Internet Sources. (2024, March 5). *Results of the All-Ukrainian Public Opinion Poll. KIIS. February 17–23, 2024*. Retrieved from <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1381&page=1>
- Barometer of Freedom of Speech. (2024). *Institute of Mass Information*. Retrieved from <https://imi.org.ua/monitorings/barometr-svobody-slova>
- Bernadsky, B. V. (2013). Perlustration as a method of ensuring state security. *Legal Bulletin of the University "KROK"*, 15, 30-39. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2013_15_7
- Biloskurska, O. V., & Fedorchuk, M. D. (2022). Normative and legal regulation of restrictions on constitutional rights and freedoms of man and citizen under martial law in Ukraine. *Legal State*, 46, 7-18. <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257802>
- Bondarenko, P., Pechonchuk, T., Sukharina, A., & Yavorsky, V. (2023). *Challenges to freedom of speech and journalists in wartime*. Retrieved from <https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/05/freedomofspeechandjournalists-atwar-socialresearchua-web.pdf>
- Civil Code of Ukraine. (2003). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
- Constitution of Ukraine. (1996). (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- Criminal Code of Ukraine. (2001). (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Denysiuk, Zh. Z. (2021). Propaganda and counter-propaganda in the context of state information policy strategies. *Scientific notes of the V.I. Vernadsky TNU. Series: State Administration*, 32(71), 46-51. <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.2/08>
- Doob, W. L. (1935). *Propaganda its technology and technique*. New York, NY: Henry Holt and Company.
- Electronic Petitions. (2024). *Official Internet Representation of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://petition.president.gov.ua/>
- Ellul, J. (1973). *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. (Reprint of the 1965 ed.). New York, NY: Vintage books.
- European Convention on Human Rights. (1950). (As amended). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
- Gavrada, I. O. (2006). Censorship as a manifestation of the undemocratic statehood of the state policy of Ukraine in the sphere of mass media. *Political Management*, 5, 95-106. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2006_5_11
- Imbirovska-Syvakiivska, L. A. (2019). Legal regulation of the media during armed conflict. *Bulletin of Lviv University. Series: Journalism*, 45, 21-27. <https://doi.org/10.30970/vjo.2019.45.9975>
- International Covenant on Civil and Political Rights. (1966). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
- Lasswell, D. H. (2013). *Propaganda Technique in the World War*. (reprint of the 1938). New York, NY: Martino Publishing Mansfield Centre, CT.
- Lipman, W. (2018). *Public Opinion*. Adanson Press, Middletown.

- Lypovska, N. A., & Sakharova, K. O. (2024). Strategic Communications in Wartime: Public Administration Aspect. *Scientific Perspectives: Journal*, 6, 181-192. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-6\(48\)-181-192](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-6(48)-181-192)
- Makarenko, L. P. (2022). Strategic Communications as a Means of Preventing and Counteracting Information Wars. *Regional Studies. Uzhhorod National University*, 30, 75-81. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.13>
- Miloshova, D. Yu. (2017). Censorship and censorship in Europe: history and modernity. *Socio-political studies: scientific almanac*, 1, 56-61. Retrieved from <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c1cba96f-406e-40ff-84d1-3f365a607ab3/content>
- Nitsevych, O. V. (2024). Administrative and legal regulation of the professional activities of journalists and guarantees of their activities. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 1(128), 177-182. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-177-182>
- On Access to Public Information. (2011). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
- On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine to Bring Certain Provisions in Accordance with the Law of Ukraine "On Postal Communications". (2024, December 6). *Draft Law of Ukraine*. Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/BILLINFO/Bills/Card/45398>
- On Cinematography. (1998). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80#Text>
- On Critical Infrastructure. (2021). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
- On Culture. (2010). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
- On Defense. (1991). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>
- On Information. (1992). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
- On Media. (2022). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
- On Postal Services. (2022). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-14#Text>
- On State Secrets. (1994). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>
- On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated October 15, 2021 "On the Information Security Strategy". No. 685/2021. (2021, December 28). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5203.html>
- On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated March 18, 2022 "On the implementation of a unified information policy under martial law". No. 152/2022. (2022, March 19). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>
- On the Decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of April 28, 2017 "On the Application of Personal Special Economic and Other Restrictive Measures (Sanctions)". No. 133/2017. (2017, May 15). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>
- On the Introduction of Martial Law in Ukraine. No. 64/2022. (2022, February 24). *Decree of the President of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
- On the legal regime of martial law. (2015). *Law of Ukraine*. (As amended). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
- Pochepstov, G. G. (2016). *Meanings and Wars. Ukraine and Russia in the Information and Meaning War*. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy.
- Pomerantsev, P. (2019). *This Is Not Propaganda. Adventures in the War Against Reality*. London: Faber & Faber Limited.
- Shymanova-Stefanyshyn, O. V. (2022). Political communication in martial law in Ukraine: political science analysis of the main messages. *Regional Studies*, 30, 112-117. <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2022.30.19>
- The court overturned the border service's refusal to let a man leave the country, listing its own answers to the questions posed by the ECHR in the complaints about the travel ban.* (2024). Retrieved from https://sud.ua/uk/news/publication/310420-sud-otmenil-otkaz-pogranichnoy-sluzhby-vypustit-muzhchinu-za-granitsu-perechisliv-sobstvennye-otvety-na-voprosy-kotorye-postavil-espch-po-zhalobam-na-zapret-vyezda#google_vignette
- Trust of the telethon "Ediny Novyny". (2024, February 19). *Results of the All-Ukrainian Public Opinion Poll. KIIS. February 5–10, 2024*. Retrieved from <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1369>
- Tsybalyuk, V. I. (2023). Interaction of authorities with civil society institutions: specifics in martial law. *Legal Bulletin of the National Aviation University. Air and Space Law*, 1, 46-54. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2023_1_8
- Vorozhko, V. P. (2021). Soviet military censorship in 1918-1920. From the archives of the VUCHK–GPU–NKVD–KGB. *Scientific Journal*, 1(55), 7-30. <https://doi.org/10.15407/vuchk2021.01.007>

- Zhovtenko, I. M., & Bohinich, I. O. (2022). History of the Formation and Development of Secret Obtaining Information from Postal Items. *Bulletin of the E. O. Didorenko Luhansk State University of Internal Affairs*, 4, 85-101. <https://doi.org/10.33766/2524-0323.100.85-101>
- Zolochovsky, I. V. (2009). Analysis of definitions and classifications of the concept of "censorship" in domestic science and legislative practice. *Problems of legality*, 103(X), 3-8. Retrieved from <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2410>